

Per Wirtén

Befria nationen – kosmopolitik nu!

En gång var "kosmopolit" ett nedlåtande kodord för judar, anarkister, pacifister och andra som vägrade acceptera nationalstaternas krav på fasta gränser. Nu – i en ny historisk brytpunkt – gör det kosmopolitiska comeback. Per Wirtén lyfter fram en tradition och kräver att nationen skiljs från staten på samma sätt som skett med religionen.

Samtidigt som den serbiska armén bombarderade staden Vukovar i nordöstra Kroatien, och gav en föraning om den grymhet som sedan skulle präglade de jugoslaviska krigerna, läste jag Ivo Andrić roman *Bron över floden Drina* som skrevs på 1950-talet. Det är en krönika om den lilla staden Visegrad, som löper från 1500-talet fram till det första världskriget. Den enda karaktär jag fortfarande minns från berättelsen är den driftiga, men inte särskilt lyckliga, judiska hotellvärdinnan Lotte.

Minnets har under det senaste året fått allt starkare lyskraft. Varje gång jag läser i dagstidningen om Jean-Marie Le Pen, Pia Kjærsgaard, Jörg Haider – eller hur Västeuropas regeringar, den ena efter den andra, ger efter för deras krav på högre murar mot omvärlden – stiger bilden av Lotte fram som exempel på en annan ordning.

Lotte hade kommit vandrande till Visegrad från Polen och etablerat *Hotel zur Brücke*, som vid 1800-talets slut var den obetydliga stadens största byggnad. Det turkiska imperiet hade vid den tiden retirerat och Bosnien var en provins i den österrikisk-ungerska dubbelmonarkin, den ursprungliga befolkningen av muslimer, ortodoxt kristna och judar blandades upp av invandrare från andra delar av Europa, av nya idéer och föreställningar. På kvällarna stängde Lotte in sig i hotellets lilla kontorsutrymme, dit ingen annan hade tillträde och där hon hade sitt andra och kanske egentliga liv. Skrivbordet var belamrat av brev och dokument, urklipp från österrikiska dagstidningar och lotterilistor från Europas alla hörn. Härifrån korresponderade hon med bekanta över hela Östeuropa, hon finansierade universitetsutbildningar för unga släktingar från Galizien, gav råd i äktenskapsfrågor, kommenterade aktuella samtalsämnen i de stora städerna, köpte och sålde aktier vid börserna i Wien eller studerade ekonominyheter från avlägsna metropoler. Lotte var samtidigt djupt förankrad i Visegrads mångtunniga vardagsliv och delaktig i ett gränslöst judiskt nätverk som band samman människor över stora avstånd, ett nätverk som ignorerade de nationella ideologierna som vid samma tid växte sig starka och under de närmaste decennierna skulle göra allt för att utplåna den typen av transnationella föreställningar och gemenskaper som Lottes nätverk kunde framkalla.

Lottes hem var på många platser. Visegrad var hennes hemstad men det nätverk som öppnade sig varje gång hon drog sig undan till arbetsrummet var hennes hemland. Hem, identitet och tillhörighet hade förmodligen många och överlappande betydelser för Lotte. Hon levde ett kosmopolitiskt liv i den obetydliga lilla landsortsstaden.

Voltaire maldes sönder

Redan på 1700-talet hade Voltaire och andra upplysningsfilosofer formulerat grunden för en kosmopolitisk politik. För dem var hemlandet helt enkelt republiken: en politisk gemenskap där lagen, friheten och självstyret ersatt tyranniet och monarkin. Hemlandet bestämdes alltså inte av gemensam kultur, språk eller etnicitet. Voltaires stat var republiken, inte nationalstaten.

Men det var med Immanuel Kants klassiska bok *Den eviga freden* från 1785 som det kosmopolitiska fick sin grundtext. Om Voltaire intresserade sig för republikens inre villkor, så skrev Kant om relationerna mellan republikerna, om en internationell rättsordning. Kants idéer levde vidare och förverkligades i vissa avseenden genom FN, deklarationen om de mänskliga rättigheterna, olika internationella konventioner och återkommande FN-konferenser. Voltaires republik maldes däremot sönder av nationalismen. Kosmopoliter blev så småningom ett nedlåtande kodord för judar, kommunister, anarkister, pacifister och andra som vägrade att acceptera nationalstaternas krav på etnisk, kulturell, språklig och religiös homogenitet. Genom det kalla krigets strikta uppdelning av världen förvisades de kosmopolitiska idealen till skrivbordsdrömmarna. Men efter Berlinmurens fall har de kosmopolitiska perspektiven återvänt till den internationella samhällsdebatten. De kastar nygammalt ljus över den internationella (o)ordningen, försöker besvara frågan vad ett land eller en stat egentligen bör vara och ställer även existentiella frågor om livsvillkoren i en gränslös värld.

Det var när jag för några år sedan läste den brittiska freds- och konfliktforskaren Mary Kaldors bok om kriget i Bosnien, *Nya och gamla krig*, som jag plötsligt mindes Lotte och hennes skrivbord. Kaldor menar att kriget i Bosnien stod mellan två världsuppfattningar: en etniskt bestämd nationalism mot en kosmopolitisk. Men hennes viktigaste upptäckt var att kosmopoliterna inte var de förväntade.

De som försvarade den kosmopolitiska idén levde ofta i småstäder och byar där de gömde grannar och flyktingar undan etniska rensningar och skapade lokala nätverk för fortsatt samexistens. Många av dem hade kanske aldrig lämnat sin hemstad eller ens varit i närheten av ett universitet. Samtidigt konstaterade Kaldor att många av de mest militanta kroatiska och serbiska nationalisterna hade visserligen levt ett i många avseenden kosmopolitiskt liv: de var utbildade vid utländska universitet, kände sig hemma på världens alla storflygplatser och umgicks avspänt och naturligt med de globala politiska och ekonomiska eliterna – men ändå företrädde de en etnofascistisk politik. Den vanliga föreställningen att de utbildade eliterna är de som representerar ett kosmopolitiskt ideal och de utbildade bönderna ett mer nationellt eller slutet föll helt enkelt samman.

Ett plötsligt alternativ

Det kosmopolitiska är med andra ord inte i första hand en livsstil, utan ett sätt att beskriva och förstå världen, ett sätt att förhålla sig till den.

Krigen i Jugoslavien var en viktig vändpunkt för många européer, nationalismens och etnifieringens konsekvenser blev tydliga och avskräckande. Den kosmopolitiska traditionen framstod återigen som ett möjligt alternativ. De senaste årens renässans för en västeuropeisk rasistisk högnationalism med udden riktad mot muslimer, judar, invånare med mörk hudfärg, öppna gränser, europeisk integration och fria människor kan få liknande effekt. Idén om det nationella framstår helt enkelt som allt mer ohållbar.

Det kosmopolitiska erbjuder ett lockande förhållningssätt som binder samman flera samtidiga diskussioner: det mångkulturella och de stora globala demokrati- och rättvisefrågorna, mikro och makro, jaget och de andra. Men återkomstens styrka ligger i att det inte längre bara är teori och akademisk kunskap utan nu även kommer ur sociala förhållanden, ur levd erfarenhet – ungefär som för Lotte på Hotel zur Brücke i Visegrad. Det kosmopolitiska bryter fram nerifrån i de sociala hierarkierna. Så här skriver redaktörerna till den nyutkomna antologin *Cosmopolitanisms* i sitt förord:

Dagens kosmopoliter är ofta de som offrats för moderniteten, förbigåtts av kapitalismens sociala framsteg och förnekats de bekvämligheter och levnadssätt som en nationell tillhörighet erbjuder. Flyktingar och människor som lever i en diaspora, som migranter eller i exil representerar den kosmopolitiska gemenskapens energikällor.

De två statsvetarna David Held och Daniele Archibugi samt Richard Falk och Mary Kaldor, de senare specialister på internationell rätt, har under 1990-talet envist försökt utveckla ett kosmopolitiskt svar på globaliseringens politiska utmaningar. Efter kommunismens fall har demokratin blivit norm för inrikespolitiska förhållanden. Men relationerna mellan länderna är fortfarande höljda i diplomatins dunkel. Den internationella ordningen har inte alls påverkats av demokratins segrar, påpekar Held och Archibugi. I stället fortsätter FN, Internationella valutafonden, EU och andra institutioner som om inget hänt. Insynen är begränsad och ingenstans kan medborgarna utkräva ansvar för dåliga beslut.

Held och Archibugi drivs av en oro att auktoritära styresformer vinner över demokratiska i en tätt globaliserad värld. Därför måste den internationella ordningen demokratiseras och på så vis även pusha auktoritära regimer mot ökad öppenhet och demokrati. Utan en kosmopolitisk demokrati överlever inte de nationella. "Målet är en demokratisk gemenskap som både överflyglar och engagerar demokratiska stater", skriver de.

De är naturligtvis inspirerade av alla de konventioner och internationella fördrag som successivt begränsat nationalstaternas suveränitet. Men de menar att dessa processer måste demokratiseras och öppnas upp. Därmed ifrågasätter de en grundläggande föreställning: att demokratin bara kan fungera i en nationalstat och i en miljö präglad av kulturell likhet. Här ligger den mest brännande konfliktpunkten mellan dagens system av nationalstater och den kosmopolitiska idétraditionen.

FN:s nya roll

För kosmopoliten är politiken, demokratin och offentligheten < det grekiska torget < den samlande punkt som kan skapa identifikation med ett land och solidaritet mellan invånarna. Kulturell likhet och folkgemenskap är inga förutsättningar för demokrati. En demokrati kan tvärtom bestå av många

nationer, religioner och kulturer. Ja, den mår i själva verket bra av mångfald och olikheter. Det brukar kallas för en republikansk tradition och har i modern tid försvarats av bland andra Hannah Arendt och Jürgen Habermas.

Held och Archibugi har försökt konkretisera vad de menar med en kosmopolitisk demokrati på internationell nivå. Framför allt vill de reformera FN där det finns en potential för att skapa det nödvändiga globala politiska "torget", forumet för diskussioner och demokratiska beslut. Daniele Archibugi förordar därför en andra kammare i FN, en folkens generalförsamling, som är direktvald och att säkerhetsrådet reformeras så att vetorätten antingen avskaffas eller blir svårare att använda. Han vill ha en starkare internationell domstol för mänskliga rättigheter dit även individer kan vända sig, och naturligtvis en domstol mot krigsförbrytelser (som nu förverkligas genom Internationella Brottmålsdomstolen ICC).

Det innebär att den nationella suveräniteten beskärs ännu mer och att det system av suveräna nationalstater som etablerades som norm genom den westphaliska freden 1648 ifrågasätts. Men Helds och Archibugis poäng är att detta måste ske genom en vidgad demokrati och inte som nu via mellanstatligt diplomatiskt smussel där medborgarna ställs maktlösa. Och för kosmopolitiken är det som sagt demokratin och politiken som har ett egenvärde, inte nationalstaternas suveränitet.

David Held kritiserar ofta för att en kosmopolitisk och global demokrati i praktiken leder till ett slags världsregering där så mycket makt skulle samlas att den automatiskt blir en källa till totalitär maktutövning. Invändningen är viktig och redan Immanuel Kant uppmärksammade problemet när han skrev *Den eviga freden*. Men Held är noga med att påpeka att de enskilda ländernas statsmakter inte försvinner, utan är systemets ryggrad och att det också bör finnas starka regionala och demokratiska organ som exempelvis EU. Makten ska gå nerifrån och delegeras uppåt, som i vänsterns gamla idé om federalism. Modellen kan ses som en väv av demokratiska maktrelationer, balanspunkter och beslutsorgan på olika nivåer och platser som slutligen omsluter hela jorden – en kosmopolis.

Optimismens värde

Andrew Linklater, brittisk professor i internationell politik, menar att medborgarna i varje enskild stat i en sådan kosmopolitisk ordning skulle

leva under jurisdiktion från flera politiska myndigheter, kan ha många identiteter och inte behöver vara förenade av sociala band som gör dem oengagerade, eller till och med fientligt inställda, till resten av mänskligheten. Den form av stat som dominerat under den westphalianska eran har försvarat nationella intressen mot främlingar, och den har i allmänhet tagit begränsad hänsyn till olika minoriteters problem. Den postwestphalianska staten kan åtgärda de här moraliska underskotten genom att arbeta fram en ny relation mellan olika nationaliteter och andra identiteter i staten, och mellan traditionella nationalstatliga lojaliteter och den vidare sfären av kosmopolitiska plikter eller ansvarstaganden.

Det hindrar inte att invändningarna fortfarande känns relevanta mot den typ av grandiosa system som Held och Archibugi beskriver i sina texter. Frågan är vilket värde Helds optimism egentligen har i en värld som efter den 11:e

september 2001 är på väg att struktureras efter det amerikanska "Kriget mot terrorismen" där FN, andra globala institutioner och rättsprinciper uppenbarligen spelar en undanskymd roll. Men kanske är det just därför också viktigare än någonsin att insistera på en annan, mer demokratisk internationell ordning.

Föreställningen om nationell suveränitet ifrågasätts även på ett mer vardagligt plan genom att migrationen tenderar att skapa ett fenomen som olika forskare har börjat kalla för transnationella nätverk.

Under några år i början av 1990-talet följde sociologen Peggy Levitt invånarna i byn Miraflores i Dominikanska Republiken. Dels de som bodde kvar i byn, dels de som emigrerat till USA och bosatt sig i stadsdelen Jamaica Plains i Boston. Banden mellan de båda platserna är starka, ungefär två tredjedelar av invånarna i Miraflores har släktingar i Jamaica Plains. Kontakterna är dagliga och på alla plan: människor, pengar och levnadsmönster färdas fram och tillbaka mellan de båda platserna. I sin bok *Transnational Villagers* beskrev hon fenomenet som en transnationell by.

Migrationen präglar inte bara enstaka byar utan hela Dominikanska Republiken. Nästan tio procent av befolkningen bor nu i USA och de ekonomiska överföringar de gör motsvarar ungefär hälften av utgifterna i landets statsbudget. Dominikanska Republiken är med andra ord beroende av sina utvandrare och har därför börjat institutionalisera banden mellan "diasporan" och hemlandet.

De politiska partierna har vikt platser i sina styrelser för amerikanska dominikaner och har lokalorganisationer i Boston och New York där de satsar hårt i sina valkampanjer. 1996 tillät landet dubbelt medborgarskap. Året därefter ändrades vallagen så att även dominikaner som av sagt sig medborgarskapet, för att få ett amerikanskt, har rätt att både rösta och ställa upp i val. Det senare är en omvälvande förändring av hur en nationalstat brukar fungera och betrakta sig själv. Dominikanska Republikens gränser, som de bestäms av landområdet och medborgarskapet, har helt enkelt blivit mer oklara och porösa. I landets kongress sitter åtskilliga ledamöter från USA och man diskuterar nu att förvandla New York till ett formellt valdistrikt i landets politiska geografi.

Levitt beskriver hur både människor och en stat förändras genom migration, hur de både anpassar sig till och driver fram ett system som kan bli öppnare och kosmopolitiskt, men även kan innebära en starkare etnifiering av nationalstaten. Vilken riktning man väljer är ett politiskt val grundat i värderingar. Men det är fullt möjligt att Dominikanska Republiken är på väg att bli ett "transnationellt land".

EU – en bit på vägen

Även i Västeuropa kan man se liknande, men ännu inte lika tydliga, processer. Det är exempelvis fullt möjligt att vara medborgare i Turkiet men inkluderad i nästan alla medborgerliga rättigheter i Sverige, där man bor och arbetar men kanske inte vill vara medborgare. Den tidigare självklara relationen mellan nationalstat och medborgarskap håller snabbt på att förlora i betydelse. Det gäller även EU-medborgare som nu har lokal rösträtt och andra medborgerliga rättigheter där de bor, oavsett vilket pass de bär.

Förutsättningarna för att Europa ska bli en kosmopolitisk kontinent ökar, men det innebär inte att en kosmopolitisk ordning automatiskt växer fram. I slutändan är det också här ett politiskt val mellan olika värderingar och synsätt.

Man kan säga att den väl sammanfattas i striden om det mångkulturella. Å ena sidan den dominerande idén om nationalstater grundade i gemensamt ursprung och gemensamma kulturella värderingar, en idé som djupast ligger förankrad i de europeiska rasfilosofier som växte fram under 1700- och 1800-talen. Synen på migranterna kan enkelt sammanfattas som att de måste både anpassa sig och underordna sig, eftersom de genom sin "annorlundahet" hotar den nationella harmonin och jämvikten. Hela det här komplexa idéarvet har mycket enkelt och vardagligt formulerats av den danska politikern Birte Rønn Hornbech från partiet venstre:

Danmark är ett land uppbyggt kring ett folk. [...] Dansk kristendom, historia, kultur, demokratisyn och våra idéer om frihet måste även fortsättningsvis vara den grund på vilken Danmark vilar. [...] Vi vill inte ha ett Danmark där danskarna blir en tillfällig etnisk minoritet och där vår frihet ryckts undan.

Mot detta står den kosmopolitiska och mångkulturella idén om mångfald och en ständig rörelse mellan och över alla etniska, kulturella, religiösa och andra identitetsknutna gränser. Konsekvensen blir att nation- och -stat måste skiljas. Sverige kan inte fortsätta att betrakta sig som en stat för den svenska nationen, men en stat och ett hemland som rymmer många nationer. Vilket betyder att man återigen är tillbaka till konfliktens brännpunkt: begrepp och fenomen som nation, etnicitet, identitet och kultur. Man kan säga att ett av syftena med det kosmopolitiska synsättet är att ladda ur just dessa begrepp, tömma dem på den djävulska energi som orsakat så många krig och övergrepp. Nationen och etniciteten måste helt enkelt skiljas från politiken och staten på samma sätt som redan skett med religionen.

Det kosmopolitiska synsättet innebär i praktiken att rasistiska rörelser och partier inte betraktas som avvikelser, utan i stället som visserligen extrema men ändå integrerade delar av en allt mer oacceptabel europeisk samhällsordning och tanketradition.

En antirasism och ett mångkulturellt samhällsideal kan inte vila på samma grundfundament som det nationella. Västeuropas regeringar har valt en anpassningspolitik för att värja sig från den nya högernationalismen: starkare gränsmurar, mer polisövervakning samt en betoning av nationell gemenskap och behovet av kulturell likhet. Den kosmopolitiska traditionen har i decennier i stället påpekat kopplingarna mellan rasfilosofi, nationalism och den moderna nationalstaten. Därmed att Europa måste se EU och invandringen som en chans att befria sig från nationalismens arv, att fortsättningsvis låta politiken och den politiska offentligheten i stället för nationen, rasen eller etniciteten vara samhällets enande kitt.

Det finns naturligtvis många viktiga invändningar mot det kosmopolitiska. Inte bara en berättigad oro för en global superstat, nationalisternas invändning att demokratin förutsätter kulturell homogenitet eller den klassiska frågan om hur stor en demokrati egentligen kan bli, kanske kan den bara omfatta en begränsad krets – en stad, ett land, en region – för att inte fragmentiseras och bli innehållslös.

Där finns också en skepsis till kosmopolitismens traditionella kopplingar till en rotlös och privilegierad samhällselit. Först som anarkistiska adelsmän på drift mellan revolutioner, nu som experter på drift mellan styrelsemöten och konsultuppdrag – personer utan sociala bindningar till platser och andra människor. Och i deras kölvatten en global kulturell homogenisering och kommersiell likriktning på de multinationella storbolagens villkor, som i förlängningen utplånar alla små gemenskaper och därmed förutsättningarna för politikens former.

Olöst konflikt

I det nya intresset för det kosmopolitiska vilar närmare bestämt en olöst konflikt, den mellan universella värden och lokala sammanhang. I antologin *Cosmopolitics* (red: Pheng Cheah och Bruce Robbins) vänder och vrider ett antal filosofer, antropologer och kultursociologer på detta klassiska dilemma.

För Immanuel Kant och de tidiga kosmopoliterna var det självklart att det fanns ett antal moraliska grundregler som gällde på alla platser och i alla sammanhang. Naturligtvis var de formulerade av européer.

Men föreställningen om universella värden har alltid kritiserats. Finns det över huvud taget eviga värden, är de i själva verket inte hållpunkter som hela tiden förändras, utvecklas och formuleras om genom kritisk prövning och erfarenhet? Är inte ett visst mått av värderelativism nödvändig för en demokratisyn där dialogen och samtalet ställs i centrum? Många feminister och postkoloniala tänkare har också påpekat att universalismen i allmänhet döljer en orättfärdig maktordning och –utövning. De universella värden är alltid formulerade av ett maktcentrum och påtvingas sedan periferierna, menar de. "I rational. You Jane", så att säga.

I antologin presenteras olika lösningar på konflikten. Gemensamt är att många av dem som nu intresserar sig för de kosmopolitiska idéerna kommer från de senaste decenniernas kritik av universalismen, men att de nu återigen närmar sig tanken på att man ändå måste skapa någon form av globala spelregler och värderingar. Och det intressanta är att de försöker formulera detta utifrån ett annat perspektiv än de privilegierades, från den dominikanska migranten, den kurdiska flyktingen, den statslösa palestiniern, den egendomslösa indianen i Chiapas. Antropologen James Clifford formulerar det som en "kosmopolitanism utan universalistisk nostalgi" och föreslår, i ett försök att undgå likriktningens och centralismens fälla, en idé om många diskrepanta kosmopolitanismer.

Kosmopolitisk patriot

I en av antologins mest intressanta texter berättar den liberale filosofen Kwame Anthony Appiah, född i Ghana men verksam i USA, hur han ärvt sin kosmopolitiska världssyn från sin far som han beskriver som en "rotad kosmopolit" – en patriotisk medborgare i det mångetniska Ghana, men samtidigt också en kosmopolitisk patriot. Appiah menar att det var en grundsyn som kom från både kolonialt inflytande, hans far fick sin utbildning i London, och den lokala Asantekulturen.

Hans far var fast förankrad i en plats och en kultur men ansåg samtidigt att rötter var utan värde om man inte kunde bära dem med sig. När han dog fann barnen ett brev till dem, ett försök att formulera och föra vidare en uppfattning om världen. "Glöm inte att ni är världsmedborgare", skrev han och fortsatte

brevet med att de har rätt att bo var som helst i världen, men att de därför också måste vinnlägga sig om att lämna varje boplats "i bättre skick än ni fann den".

Att vara en kosmopolitisk patriot innebär därför att känna moraliskt och politiskt ansvar som sträcker sig utanför den egna nationen eller det egna hemlandet, skriver Appiah. Men det är inte bara en känsla av ansvar för hela mänskligheten, utan innebär också en stark insikt att det finns olika lokala former av mänskligt liv och att "vi inte behöver bemöta människor från andra kulturer och traditioner civiliserat *trots* våra olikheter; utan att vi kan bemöta dem civiliserat och mänskligt *genom* våra olikheter."

Åren mellan murens fall och terroråden mot New York och Washington lockade fram det kosmopolitiska som både livshållning och samhällsperspektiv, men även som tolkning av de vardagliga realiteter vi levde i och gränsöverskridande människoöden vi mötte. Det amerikanska Kriget mot terrorismen hotar nu att omintetgöra det kosmopolitiska som en realistisk och möjlig samhällsriktning: murarna förstärks, det nationella aktualiseras, föreställningar frammanas om hur avgränsade och homogena kulturfärer står i konflikt med varandra. Men för miljoner människor är det kosmopolitiska en levd erfarenhet som varje dag, genom att utgöra de ramar som bestämmer viktiga delar av vardagslivet undergräver den världsordning som Kriget mot terrorismen försöker påtvinga oss. Det kosmopolitiska erbjuder inte längre en dröm eller en ouppnålig utopi, utan en helt realistisk motbild mot de repressiva världsbilder som prånglas ut.

Det våldsamma slutet

Men hur gick det för Lotte vid den gamla stenbron i Visegrad?

Första världskriget innebar ett brutalt slut för hennes energiska hotellverksamhet. Taket fick stora hål och fasaden perforerades av granatelden. Lotte flydde tillsammans med sin familj och bröt under flykten samman och retirerade in i ett ordlöst och apatiskt mörker. Hennes kosmopolitiska verksamhet i det hemliga arbetsrummet på hotellets övre våning hade under åren före kriget börjat falla samman, världen slöt sig kring henne, den blev allt mindre, allt mer kringskuren och hon tyckte att den för varje år blev svårare att förstå sig på. Kriget innebar ett abrupt slut för hennes värld. 1930-talet, nästa krig och den följande järnridån förintade inte bara resterna av hennes nätverk utan förvandlade hela den livshållning hon identifierat sig med till minnen.

Lotte slutade sina dagar som flykting i Sarajevo, en stad som några år efter att jag läst Andric roman blev symbol för just Lottes världsbild < ett försök att trots allt och mot alla odds upprätthålla och försvara idén om ett mer kosmopolitiskt Europa mot nationalismens strävan efter etnisk homogenitet och absoluta gränser.

Published 2002-11-22

Original in Swedish

Contribution by Arena

© Arena

© Eurozine